

СЕКЦІЯ 7
ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ,
СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 331.556.2

Гессен А.Є.
*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри оподаткування
та соціального забезпечення
Університету митної справи та фінансів*

Зінченко О.М.
*студентка
Університету митної справи та фінансів*

Артеменко В.В.
*студентка
Університету митної справи та фінансів*

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ, ЇЇ ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

LABOR MIGRATION IN UKRAINE, ITS CAUSES AND CONSEQUENCES

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено трудовій міграції в Україні. Проаналізовано кількість громадян України, які залишають територію країни для працевлаштування. Висвітлено причини та наслідки трудової міграції. Запропоновано заходи щодо вдосконалення міграційної політики в нашій державі. Виявлено переваги та недоліки трудової міграції.

Ключові слова: міграція, трудова міграція, робоча сила, міграційні процеси, міграційна політика.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена трудовой миграции в Украине. Проанализировано количество граждан Украины, которые покидают территорию страны с целью трудоустройства. Выявлены причины и последствия трудовой миграции. Предложены меры по совершенствованию миграционной политики в нашем государстве. Показаны преимущества и недостатки трудовой миграции.

Ключевые слова: миграция, трудовая миграция, рабочая сила, миграционные процессы, миграционная политика.

ANNOTATION

The article is devoted to the labor migration in Ukraine. Analyzed the amount of Ukrainian citizens, which left the country for employment reasons. Define the reasons and consequences of labor migration. Suggested ways of improving the migration politic in our country. Shown advantages and disadvantages of migration.

Keywords: migration, labor migration, labor force, migration processes, migration policy.

Постановка проблеми. Однією з головних особливостей розвитку світової економіки нашої епохи є її глобалізація, що проявляється у вільній плинності капіталів, матеріальних і трудових ресурсів. Міжнародна трудова міграція, масштаби та інтенсивність якої у цих умовах є значною, здійснює перерозподіл робочої сили між країнами, що впливає на ситуацію на ринках праці кожної з країн, рівень зайнятості, безробіття, розмір заробітної плати, розподіл доходів. Ураховуючи несприятливу демографіч-

ну ситуацію, старіння населення, збільшення тривалості життя і, як наслідок, збільшення витрат на пенсії, що негативно впливає на бюджету промислово-розвинутих країн, вони будуть стимулювати залучення іммігрантів, у т. ч. і з України. На жаль, чисельність українців також зменшується, а соціально-економічні умови змушують шукати роботу за кордоном. Таким чином, виникає проблема забезпеченості ринку праці України висококваліфікованими працівниками, що здатні розвивати бізнес і сприяти економічному зростанню України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивчення питання інтернаціоналізації робочої сили, теорії і практики перерозподілу робочої сили, нормативно-правових аспектів регулювання міграційних процесів та удосконалення організаційно-економічних механізмів їх регулювання за умов перехідної економіки зробили провідні вітчизняні вчені: Д. Богиня, В. Геєць, М. Долішній, С. Злупко, Є. Лібанова, Л. Семів, У. Садова, Л. Весельська, М. Відякіна, Р. Стаканов, І. Ковалик, І. Хлівна. Дана тема розглядалася і в працях зарубіжних учених: С. Брю, В. Врума, П. Кругмана, М. Курбатова, Є. Щепанського.

Мета статті полягає в аналізі розвитку міграційних процесів та характеристик основних чинників та мотивів міжнародної міграції в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прагнення України до інтеграції у світове господарство та пов'язані із цим проблеми формування економіки відкритого типу вимагають аналізу ситуації, що склалася на ринку праці. Перехідний період характеризується міграцією

трудового ресурсу. Дуже важливо вчасно оцінити наслідки міграційних процесів на розвиток та становлення економічної системи. В Україні міграція населення є надзвичайно поширеним явищем, тому відтік кадрів є актуальною проблемою [3, с. 202].

Міграцію слід розглядати як будь-яке переміщення у просторі, сукупність механічних, професійних і міжгалузевих переміщень, змін просторового положення мігрантів щодо територіально закріплених структур населення. Під поняттям «трудова міграція» треба розуміти територіальне переміщення населення, метою якого є працевлаштування й отримання відповідної винагороди [10, с. 21].

Існує багато різних причин міжнародної міграції робочої сили, що створює як позитивні, так і негативні наслідки, а також впливає на соціально-економічний розвиток залучених до нього країн. Фактори, які впливають на міжнародну міграцію населення, наведемо в табл. 1 [11, с. 35].

Таблиця 1

**Фактори впливу
на міжнародну міграцію населення**

Фактори «виштовхування»	Фактори «притягання»
Економічні	
Низька заробітна плата	Висока заробітна плата
Низька якість життя	Висока якість життя
Високий рівень безробіття	Наявність вільних робочих місць
Економічна нестабільність	Стабільний розвиток економіки
Обтяжлива система оподаткування	Ліберальна система податків
Соціальні	
Низька якість освіти	Висока якість освіти
Погані умови праці	Гарні умови праці
Недопустима система охорони здоров'я	Доступна та високоякісна система охорони здоров'я
Відсутність можливостей для професійної самореалізації	Наявність можливостей для професійної самореалізації
Культурні	
Релігійні переслідування	Свобода віросповідання
Етнічна дискримінація	Відсутність етнічної дискримінації
Расова дискримінація	Відсутність расової дискримінації
Політичні	
Відсутність демократії	Розвинена демократія
Політична нестабільність	Стабільність політичної системи
Корумпованість владних структур	Відсутність корупції
Екологічні	
Забруднене навколишнє середовище	Краща екологічна ситуація
Низька якість питної води та їжі	Чиста питна вода та екологічна безпечна їжа

На сучасному етапі можна виокремити внутрішні й зовнішні чинники, які зумовлюють трудову міграцію українців. Основними внутрішніми як загальнодержавними, так і регіональними чинниками в Україні є:

- довготривале безробіття та зниження попиту на окремі спеціальності в деяких регіонах країни;

- зниження рівня добробуту населення в сільській місцевості;

- невідповідність рівня оплати праці та фактичній вартості життя;

- низький рівень оплати праці кваліфікованих кадрів порівняно з країнами можливого працевлаштування;

- монопольне становище роботодавців, які зацікавлені у збереженні низької оплати праці, тінізації значного сегменту ринку праці.

Окрім внутрішніх причин, чимале значення мають зовнішні чинники, серед яких найголовніші:

- зростання попиту на низькокваліфіковану працю в будівництві, сільському господарстві, сфері послуг у більшості країн Європи, які не задовольняються власною робочою силою;

- значно вищі рівні оплати праці, ніж в Україні, та вигідніші умови працевлаштування;

- наявність різного за обсягом тіньового сектору економіки в тих країнах, які приймають, що робить можливим поширення нелегальних форм трудової міграції (у Росії, Греції, Іспанії, Італії, Португалії, Німеччині, країнах Східної Європи).

Трудова міграція являє собою явище, яке має місце в усіх регіонах світу, але майже половина (48,5%) мігрантів приходить на Північну Америку, Північну, Південну та Західну Європу, причому 52,9% – це жінки та 45,1% – чоловіки. На країни Близького Сходу припадає більше однієї десятої всіх трудових мігрантів (11,7%), з яких 17,9% – чоловіки і 4,0% – жінки. На регіони Східної Європи припадає 9,2% трудових мігрантів, на Південно-Східну Азію та регіони Тихого океану – 7,8%, Південну Азію – 5,8%, країни Африки на південь від Сахари – 5,3%, Центральну та Західну Азію – 4,7%, Східну Азію, включаючи Китай, – 3,6%, на країни Латинської Америки та країни Карібського басейну – 2,9% і на Північну Африку – 0,5% [1].

Для ефективного аналізу ситуації на ринку праці потрібно усвідомити, що Україна є державою з відкритою економічною системою. Український ринок праці давно вже є складовою частиною світового ринку праці. Отже, українці мають змогу працевлаштовуватися за межами держави [12, с. 41].

Перехід до ринкової економіки створив новий споживчий попит на такі товари високої вартості, як житло, автомобілі, побутову техніку та ін. Усе це стимулювало трудову міграцію за кордон, яка наприкінці 1990-х років перетво-

рилася на масове явище і джерело доходів для багатьох сімей. Відповідно до даних дослідження, проведеного в рамках проекту Міжнародної організації з міграції (МОМ) у 2014–2015 рр., за кордоном для здійснення трудової діяльності перебувають близько 700 тис. громадян України. Кількість трудових мігрантів зобразимо на рис. 1 [2].

Рис. 1. Оцінка кількості українських трудових мігрантів (2014–2015 рр.) [2]

За даними цього ж дослідження, серед трудових мігрантів найчисленнішими є особи 30–44 років (понад 40%), більшість мігрантів походить із західних областей країни. 41% трудових мігрантів мають середню або середню спеціальну освіту, 36% – вищу освіту.

Трудова міграція значно більше поширена серед жінок, вони становлять 253,7 тис. осіб, а чоловіки – 20,9 тис. осіб. Найбільша кількість мігрантів у 2015 р. була зосереджена в Росії (48,5%), Чеській Республіці (12,8%), Італії (13,4%), Польщі (7,4%), а також у Португалії (3,0%) та Угорщині (2,4%). Країни, в які мігрують українці, зобразимо на рис. 2 [2].

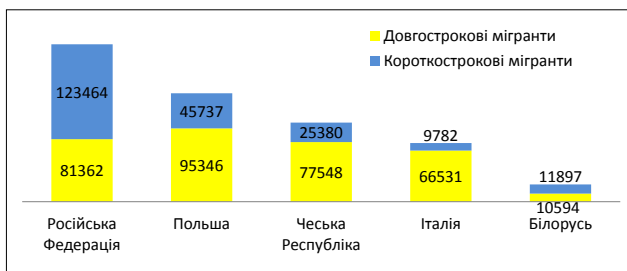

Рис. 2. Основні країни призначення трудових мігрантів з України [2]

Згідно з даними рис. 2, бачимо, що основними країнами призначення працівників-мігрантів з України є Польща, Російська Федерація, Чеська Республіка та Італія. На ці країни припадає близько 80% загальних потоків короткострокових та довгострокових трудових мігрантів з України. Разом із тим, згідно з результатами дослідження фінансових надходжень, пов'язаних із міграцією, та їхнього впливу на розвиток України, організованого МОМ у 2014–2015 р., більшість потенційних мігрантів, які планують короткотермінові виїзди для заробітку, збираються виїхати до Росії, для потенційних довготермінових мі-

грантів (на строк понад рік) Росія є другою за значенням країною призначення після Польщі [5, с. 107].

Виїзд громадян України за кордон для тимчасового перебування для працевлаштування, навчання, здійснення підприємницької діяльності, лікування, відпочинку тощо характеризується певними особливостями:

- значним фактичним обсягом зовнішньої трудової міграції, що не збігається зі статистичними даними;
- переважно стихійним характером зовнішньої трудової міграції, значним здійсненням її через комерційні посередницькі структури, які не забезпечують дотримання прав мігрантів;

Рис. 3. Сфери зайнятості українських трудових мігрантів за кордоном [2]

Таблиця 2
Переваги та недоліки трудової міграції

Переваги	Недоліки
1) Можливість отримання нового досвіду роботи	1) Витрата частини висококваліфікованих працівників
2) Збільшення кількості трансфертних платежів із-за кордону	2) Збільшення частки людей похилого віку, що припадає на одну молоду людину
3) Підвищення кваліфікації працівників (за умови повернення в Україну)	3) Гальмування розвитку НТП у країні (за рахунок активної міграції науковців)
4) Підвищення рівня знання іноземних мов в країні	4) Зменшення величини пенсій та інших соціальних виплат
5) Економія держави на виплатах по безробіттю	5) Підвищення пенсійного віку
6) Зниження рівня безробіття за рахунок працевлаштування працівників за кордоном (стосується тих людей, які довгий час не можуть знайти роботу в Україні)	6) Зниження рівня патріотизму в країні
7) Розширення можливостей зайнятості для економічно активного населення України	7) Нелегальне працевлаштування громадян України за кордоном

– відсутністю в більшості трудових мігрантів належним чином оформлених документів на працевлаштування;

– масовими порушеннями прав трудових мігрантів;

– відсутністю договорів, спрямованих на захист прав працівників-мігрантів із більшістю держав, в яких працюють трудові мігранти з України [6, с. 70].

Сферами зайнятості українських працівників за кордоном є передусім будівництво (чоловіки) і праця в домашніх господарствах (жінки), а також сфера послуг та сільське господарство.

Економічні та соціальні наслідки еміграції робочої сили з України мають свої позитивні та негативні сторони (табл. 2).

Висновки. Для сучасної міграційної ситуації у світі характерно формування взаємозалежності між промислово розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, коли перші надають другим робочі місця і можливість заробітку у своїх країнах, а другі служать постачальником робочої сили, якої потребують розвинені країни [4, с. 247].

Україна є одним із найбільш активних учасників міжнародних міграційних процесів. Ураховуючи неоднозначність і загрозовий характер впливу стрімкого зростання трудової міграції на економіку країни, у національну міграційну політику необхідно внести істотні корективи. Регулювання міграційних процесів має стати невід'ємною складовою частиною національної стратегії розвитку та сприяти розв'язанню демографічних і економічних проблем [9, с. 373].

Основними завданнями української держави є: забезпечення та створення для населення необхідних соціально-економічних умов, повернення трудових мігрантів в Україну, де потрібні соціально активні громадяни та висококваліфіковані працівники, створення нових робочих місць, здійснення програм благоустрою та розвитку регіонів [8, с. 66].

Україна в напрямі державної міграційної політики в питанні виїзду громадян за кордон для тимчасового перебування для працевлаштування повинна:

– створити умови для мінімізації стихійної зовнішньої трудової міграції громадян України;

– встановити належний контроль над зовнішньою трудовою міграцією;

– припинити діяльність комерційних посередницьких структур, що незаконно займаються організацією зовнішньої трудової міграції;

– забезпечити мігрантам легальне працевлаштування шляхом підписання відповідних міждержавних угод та спрощення візового режиму;

– забезпечити піклування та захист громадян України, які тимчасово перебувають за кордоном [7, с. 106].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державна міграційна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dmsu.gov.ua>.
2. Міжнародна організація з міграції в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : iom.org.ua.
3. Брильова Ю.В. Особливості формування міграційної політики в Україні / Ю.В. Брильова // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». – 2013. – № 3. – С. 202–211.
4. Дергач А.В. Досвід країн ЄС в управлінні міграційними потоками / А.В. Дергач // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». – 2013. – № 3. – С. 247–252.
5. Зубик А. Сучасна трудова міграція українського населення в Польщу / А. Зубик // Наукові записки. – 2014. – № 1. – С. 107–113.
6. Кириленко О.М. Розвиток міграційних процесів в Україні / О.М. Кириленко, В.О. Ільєнко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2013. – № 37. – С. 70–75.
7. Костенко В.О. Актуальні проблеми міграційної політики та підходи до їх вирішення на прикладі Європейського Союзу / В.О. Костенко // Актуальні проблеми політики. – 2015. – № 54. – С. 106–114.
8. Кшиштоф П. Характеристика концепції міграційної політики України та напрями її розвитку / П. Кшиштоф // Наукові праці МАУП. – 2013. – № 2(37). – С. 66–71.
9. Побулавець Н.Л. Концептуальні підходи до дефініцій поняття «міграція» / Н.Л. Побулавець // Соціально-трудова відносина: теорія та практика. – 2014. – № 1(7). – С. 373–377.
10. Хлівна І.В. Фінансово-економічні характеристики і тенденції міждержавної трудової міграції / І.В. Хлівна // Економіка та держава. – 2013. – № 3. – С. 21–23.
11. Чумакова В. Сутнісний аналіз сучасної міграційної політики держави / В. Чумакова // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2013. – С. 35–38.
12. Шевцов А.Л. Державне регулювання міграційних процесів як основна функція міграційної політики / А.Л. Шевцов // Державне управління. – 2013. – № 3(43). – С. 41–46.